

hilmî yavuz

bedreddin üzerine
şiiirler

2. basım

BEDREDDİN ÜZERİNE ŞİİRLER

TÜRK SANATÇILARI DİZİSİ

Dizim, basım ve Ciltleme: İshak Basımevi

Birinci basım : Nisan 1975

İkinci basım : Ocak 1976

HİLMİ YAVUZ

BEDREDDİN
ÜZERİNE
ŞİİRLER

CEM YAYINEVİ

ali ile ömer'e

«Ben de hâlümce Bedreddinem»

giriş

yok hükmündedir

bin şiirin yeşil atına
çileli ekim günlerini bir daha oku
acının ve gelinciğın kitaplığında

acı, yok hükmündedir

ölümün anayurdu bendedir
solgun idam fermânıdır ruzigâr
bir türkünün derin ağaçlığında

ölüm, yok hükmündedir

kuşlar ahî, gün yörüktür, vakt irişir
haylice sonbahar olur
gizli abdal diliyledir sevda

sevda, yok hükmündedir

1. bedreddin

mübalâğa akşam olur

güz, nefti dolaklarını kuşamr da gelir
yaprağın fetrete düştüğü zaman

sen ey yaz günlerini
top top ak çuhaya tebdil eyleyip
ve bir solgun gülümseme olarak
eğnine giyen şaman

buyur otur
şeyhim
samanyollarının ılık sedirine uzan
uzun, görklü ve sof
yüzünü bizden yana döndür
bize buğdayın ateşini
gözlerin timârını
ve hüznün vâridâtını anlat

elini elimize dokundurmadan

sen ki öldüğü yere
bir kök sümbül bırakır gibi
usulca sevdalar bırakan
ovaların ve kartalların musahibi

ne zaman diye sorma, ne zaman
yaprağın fetreti gülün kıyâmına
gülün kıyâmı ağacın isyanına
dönerse işte o zaman

mübalâğa akşam olur
güz, nefti dolaklarını çıkarır da gelir

elini elimize dokundurmadan

2. börklüce mustafa

biz ki sevdamızı, alaca
kıl bir heybe gibi sunduk
aba terlikle denizi yürüyenlere
avkımız dağlara vurunca

börklüce mustafa, yonca
ve hançerlerin pri
lm masmavi bir hamayıl
gibi boynunda taşıyıp
gözleriyle bir acıya kalebent
olmanın korkunç ŗiiri

dövülüp tavını bulunca

serez çarşısına, ince
kivrık ve celâli
bir ayışığı gibi girmek
ve sesiyle şayağı ve tunca
sancağı buğıdayı, türküsü ebruli
bir isyân diye işlenmek

ve devrilmek, birbiri ardınca

biz ki sevdamızı, alaca
kıl bir heybe gibi sunduk
aba terlikle denizi yürüyenlere
gölgemiz dağlara vurunca

3. torlak kemal

kış, dağların kürkü
gibi kış
gece midir düşen dal?

sen ey böğürtlenlerin
ve umutsuzluğun mülkü
ve bir hüzünden huruc eder
gibi kalın bir türkü
ile dağları düz eden abdal

şimdi sen ilkyazı, belki
kara, yün bir kuşak
gibi beline dolayıp
acıyı kav, sevdayı çakmak
bilip yola çıkmak üzresin

ellerin ovalara üzengi
denizin tuğu, ağacın borkü
ve dahi ölümü bir yılki
gibi bırakıp gidensin
torlak kemal

kış, dağların kürkü
gibi kış
gece midir düşen dal?

4. sarı anastas

yelkenler mutasavvıf
ve boynu büküktüler

ve bedreddin büyük fırtınalarla
uğuldayan kaftanı giydi

ve işte kırmızı ve sahtiyan
bir kuşak gibi
duyuyor tanyerini etinde
ilkyaz, koynumuzda bir resimdi
o isyân ki kana kana rumeli
ve yıkık bir ayazma suretinde
onda belirdi

ve işte acılardan bir sur
ölüm ancak bu kadar çocuk
ve mağrur olabilirdi
ve kuytu dağ koyaklarım
bir sürme gibi çekmiş gözlerine
hallâc-ı mansur
ya da şahabeddin-i suhreverdi

şimdi o, bir gurbet gibi güler
ağıtlarla konar göçer gibiydi

ve bedreddin, büyük fırtınalarla
uğuldayan kaftanı giydi

5. koç salih

ey can hümâsı, bize bu ruzigârdan
bir sayfa okur musun?

sen umuda bak ve onu güzel eyle

ey tanyerini kızıl bir harmaniyeyle
boydanboya örten uzun bedevî
bize altın lengerlerde ölüm sun
sonra bir dudağı yerde
ve bir dudağı gökte bir devi
sanki sen doğurmuşsun
gibi acıyan memelerle
bizi emzir

gün döner, ay irişir, ey can hümâsı
bize bu ruzigârdan
bir sayfa okur musun?

şimdi gök, suskun develerle
ve mahzun
ağır ağır konup kalkan kervandır
çölü, yeni doğmuş bir bebek
gibi koynunda uyutup
bir lâlenin perçemini keserek
okşa onu, ey can hümâsı, ve öp
ve onu kanayan geceyle uyandır

ölümün bir toy gibi kurulduğunu
hiç görmemişiz hayli zamandır

6. musa elebi

devlet solgundu

güya ki yaprağın biri
düşmüş de, ağaç
kökünden sarsılmış gibi

elmalar akikti, üzümler canfes
ve ölümü bir hasbahçe belleyip
musa elebi
nicedir sırmalı bir düşü
yağlı bir kemend gibi
boynuna dolamış

devlet solgundu

ve halk, yakut bir atlas olarak
susuşu karakalem, gülüşü miri
ve ansızın sedef bir orak
biçmiş gibi gülüşü, yahut ki
acının kol demiri
şrak, göğsüne vurulmuş

güya ki yaprağın biri
düşmüş de, ağaç
kökünden sarsılmış gibi

7. birinci mehmed

bedreddin yaşıyor mu hâlâ?

ben ki yazmalara ve bala
hükmedendim; ihaneti gül diye
resmedendim; denizin gönderine ölümü
çektirendim ben, lala

bedreddin yaşıyor mu hâlâ?

dersin ki onu, mülhidlerini
ormandan ayırmak olası değil
boynu lâleden geçilmez
saçları taflandır ve çağla
ve alnı ak ketende yaban çileği
gibi dağılan onlardı, lala

bedreddin yaşıyor mu hâlâ?

kuşlarla akan ipeği
göllerde uçan çiniyi
ve sevdayı, umarsız kına çiçeği
gibi bölüşen onlardı, lala

bedreddin yaşıyor hâlâ

8. beyazıd paşa

gün akşamlıdır devletlim
elbet biz de ölürüz

gözüm hep o asılmışta kaldı

sanki karanfil zülfünü dökmüş de
şimşir topuzlu bir gürz
indirilmiş gibi tanyerine
kanlıydı kartal kanadı
bir tarikat değneği gibi
pürüzsüz ve düz
bir beden, asılmış

gözüm hep onda kaldı

susan yazdı, konuşan güz
usuldu, uzundu denizin boyu
sanki tüy bacaklı bir tazı
ya da kırmızı ve koyu
bir masaldı,
tarçından ve süssüz
bir beden, asılmış

gözüm hep onda kaldı

gün akşamlıdır devletlim
elbet biz de ölürüz

9. mevlânâ hayder

ölüm, uysal bir mesnevî gibi
aktı gider, döne döne

güneş de batarken sararır

acılar kaldıysa dünden bugüne
elbet sorulacak bir hesap vardır
ve hüznü bir kirmen gibi eğirip
yükleyip türküleri tuza ve yüne
ve ilkyazı bir garib efsâne
diye söyleyenler, yaşatanlardır

ölüm, uysal bir mesnevî gibi
aktı gider, döne döne

ve gel zaman, git zamandır
söz yanar, cönk üşür, yaz morarır
saçları çil kuşu, sesi nar tane
ve ürkek bir kilim gibi seğirip
ve nasılsa bir gülü edip bahane
gözleri mahzunîdir, karacaoğlandır

güneş de batarken sararır

ölüm, uysal bir mesnevi gibi
aktı gider, döne döne

S U N U

nâzım hikmet

hüzün ki en çok yakışandır bize
belki de en çok anladığımız

biz ki sessiz ve yağız
bir yazın yumağını çözerek
ve ölümü bir kepenek gibi örtüp üstümüze
ovayı köpürte köpürte, akan küheylan
ve günleri hoyrat bir mahmuz
ya da atlastan bir çarkifelek
gibi döndüre döndüre
bir mapustan bir mapusa yollandığımız

biz, ey sürgünlerin nâzım'ı derken
tutkulu, sevecen ve yalnız
gerek acının teleğinden ve gerek
lâcivert gergefinde gecelerin
şiiri bir kuş gibi örerek
halkımız, gülün sesini savurup
bir türkünün kekiğinden tüterken
der ki, böyle yazılır sevdamız

hüzün ki en çok yakışandır bize
belki de en çok anladığımız

düş yola ey yabancı

sözlerinde ipeğin uğultusu varken yola düş
dilini ihanetin tuzuyla silâhla

SIRASI GELİNCE

Bâkiyâ tarz-ı şî'r böyle gerek
Hem zarîfâne, hem levendâne

göreceksin eskiden tad aldığın şeyler
tozlu, yavan ve acı
ey şiiri bir duyarlık vakfıdır diye
sessizliğin künyesine yazan yabancı

bil, şiir gurbettedir emrah'la
ağız kanlı bir ağaç selidir pir sultan için

duy, beyazın emeğiyle dokunan
sesini köpüğün ve pirincin

ölümün kovanında arılar
kurarlar balını bilincin

sözlerinde ipeğin uğultusu varken düş yola
ey yabancı, dilini ihanetin tuzuyla silâhla

şimdi nedense

şimdi nedense her şeyde
ansızın dağılan kelebek tadı

biliyorsun, en bakımlı bahçe
sessizliktir
gülüşler oraya sürgün edildi
acıların kardeş olduğunu
kimse anlayamadı

sevdalarda olsun, ilkyaz ölümlerinde olsun
geçit vermeyen akarsu olmaz
gülün kendini işlemek için
çırağı ya da ustası yoktur

çocuklar! bağışlayın beni
sözlerimi boz üveyiklerin
hırçın tuzuna batırıp bakın
hüzünden daha kötü bir yolaçıcı olabilir mi

şimdiye kadar olmadı

ama şimdi, nedense, her şeyde
ansızın dağılan kelebek tadı

pir sultan

alçacıktan uçarken yaza dokunan
sessizliktir belki ahşap kanatlı
kulluğa acı tuz vuran son atlı
bir hüznün soyadıdır pir sultan

kalın turnalarda balkıyan gizle
gök ekin çilerken geceye sazi
bir gül derneğinin börklü sonyazi
köpükten gömleği, yensiz denizde

şimdi derin doęumlara kořan kim
ey bin iek soluyan yağız dokuma
sorguçlu düşlerle attığın ova
kızıl glde konaklasın isterdin

sırası gelince

**acının vergisini verdik, gülün haracını ödedik
hüznü demirbaş defterinden düşmeye geldi sıra**

sen ki eyvan ağıtlarda
sürekli ve ahşap bir gülümseme gibi durdun
gözlerin bozkırdan devşirme
yolların bozgundan derlenmiş
karanlık yolcusu turnaların ve kurdun
ey hüzünlere reâyâ olan derviş

acının vergisini verdin, gülün haracını ödedin
hüznü demirbaş defterinden düşmeye geldi sıra

tarlalarla uzar gider al kısarak
gökçe çiçek tozar durur sılalarla
oysa ölüm, bir uçtan bir uca
bir uzun kervansaraydır ki
savrulur günü saati gelince
yıkılır yırtıla yırtıla

feodal

ey günü akşamı kılan duyarlık
derin şayak türkölere gerekli
eski bir kokudur, istenmez artık
denizden kovulmuş, gülden emekli

ey artık - hüznümüzü bizden alanlar
kime gider gözlerimin kimyası?
kalın derviş sonyazından mayası
güllerle birlikte yaban olanlar

ey sen, yalnızlığın ortakçı kulu
bozlak gizemlere bal ören abdal
bir yanına çifte gurbet sokulu
ağaçlarda dal sürüyor feodal

folklor

cahit külebi'ye

bir gün kendime bir çiçek, bir soru
aldımdı; yırtıcıydı bu soru
biraz da hırçındı, çokça onurlu
ölümdü turnalara süren boynunu
acıyla, tutkuyla, hüznle
ağıtla uyaklı, kuşla vurgulu
sen gitgide ıssızlığa benzesen
de yazılır gözlerinin folkloru

elyazısı bir yaz geçirdim
ağırdı bu yaz, işlek değildi
biraz da okunaksız, çokca korkulu
duyarlık som ipeğe döner dosdoğru
acıyla, tutkuyla, hüznle
suskuyla tezhipli, güzle oyulu
ben ne kadar solgun gülü ciltlesem
de okunur gözlerinin folkloru

hangi kuşlar, de bana, kaçınılmaz olanlar
elime sürünenler, eve vuranlar
biraz da ürkektirler, çokça kuşkulu
kanat bir tırpandı göge sokulu
acıyla, tutkuyla, hüznle
gurbetle simlenmiş, bozlak kokulu
kim dürse de başı bölük dağları
de söylenir gözlerinin folkloru

ay doğar

ay doğar

bir ay doğar umarsız gözlerinden

bir ay batar bedir allah

karanlıklar bir silâh kahrı gibi oturur yüreğime

iflâh olmaz bir silâh

ya kara bir kırbaç gibi vur beni küheylânlara

ya beni öldür allah

dünyada
nerede olursa olsun dünyada
senin umarsız gözlerin
kanlı bir avuç zehir
bir de yangınlı yaz akşamlarıyla bir gelir
ya da

senin umarsız gözlerin
mahzun eşkiya ateşleridir
tutuşur rüzgârlı bayırlarda

mendilimde hâre yok ama
yüreğimde yâre var
ondurmaz umarsız gözlerin beni
kanatır kervankıran uykularımda
bir tutuşmayagörsün rüzgârlı bayırlar
çıkart mavi dağlara koşmalardaki ceylan
başlar kesik keremlerle o solgun
ve umarsız o sevda

DÖRTLÜKLER

Cihânı, câm-ı nazmım şî'r-i Bâki gibi devr eyler
Bu bezmiñ şimdi biz de Câmî-i devrânıyız, cânâ

1.

bizim seninle girdiğimiz savařlar
bir uzun güzün ardında, ey hüzn!
sesidir bir denizi gördüğümüzün
uçar gibi giden atlar, yavaşlar

4.

bir sonyazın vuruşu azar azardır
ve ahşap yaylalarda toz saatleri
bir senin gözlerin tunç kafiyeli
bir de her kuşta biraz neon vardır

5.

acılar yazmalardan daha simlidir
sen, bir ölümden güz yapan mimar!
yılğın, kıraç menevişten çocuklar
derin bir kadınçin halk resimlidir

6.

gel de bir sürgünü baştan alalım
boz türküler nakşeyleyen görüntü
seni kısık bir güle döndüren örtü
kalkıyor, bırakıp ilkyazı yarım

7.

sen olursun hangi güze deęerse
bir hüznü anlamaya biçilen ölçü
keten ovaların bitmeyen göçü
susup korkunç uğultunu getirse

8.

kimdi o, ne istiyordu ki bizden
kuşlar mı derindi, ben mi uzaktım
ince deniz tülbentleri çıkardım
kuytu perçeminçin, her ikimizden

BU KİTAP İÇİN YAZILANLAR

YAŞIYOR HÂLÂ

«Bedreddin yaşıyor mu hâlâ»

Çelebi Mehmet böyle soruyor kendi kendine, ya da lalasına, yani veziriazamına. Şair böyle düşlemiş. Koskoca padişah korkusunu yenememiş, halkın bilinçlenmesinde, iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış anlamasında güçlü bir ışık yakmış adamın ölüp gittiğine inanamıyor. Belki de sezgiyle biliyor, büsbütün yok olamaz böyleleri. İster as, ister kes, ister doğra, ister binlerce parçaya böl. Çoğalırlar, çoğalırlar, binlere, on binlere, milyonlara dağılırlar.

Hilmi Yavuz bir süredir Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin'i şiirleştiriyor, Bedreddin, Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, Çelebi Mehmet sırayla konuşuyorlar bu dizelerde: «Biz ki sevdamızı, alaca — kıl bir heybe gibi sunduk — aba terlikle denizi yürüyenlere — gölgemiz dağlara vurunca.» Aba terlikle denizi yürüyenler devrilmiştir birbiri ardınca. Şeyh Bedreddin yakalanıp Serez çarşısında asılmıştır. Nâzım Hikmet'in yazdığı gibi «Yağmur çiseliyor-Serez çarşısı dilsiz-Serez çarşısı kör-Havada konuşmamanın görmemenin kahrolası hüznü—Ve Serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü-Yağmur çiseliyor.»

Evet, hepiniz bilirsiniz, yıllar yıllar önce Nâzım Hikmet, Simavna Kadısı Şeyh Bedrettin Destanı'nı yazmıştı. En güçlü yapıtlarından biridir bu. Belleklerde yaşar

dizelerin çoğu: «*Hep bir ağızdan türkü söyleyip — Hep beraber sulardan çekmek ağı — Demiri oya gibi işleyip hep beraber — Hep beraber sürebilmek toprağı — Ballı incirleri hep beraber yiyebilmek — Yarın dudağından gayri her şeyde — Her yerde — Hep beraber — Diyebilmek için — On binler verdi sekiz binini — Yenildiler.*»

Nâzım'dan sonra bu konuyu yeniden işlemeye yürek ister. Bir konu bir kişi tarafından işlenmez, özellikle şiir alanında. Ama Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedreddin'in serüvenini anlatan dizelerinden sonra bu konuyu bir kez daha yazmak pek çok kişinin yanaşmayacağı tehlikeli bir denemedir. Yavuz, bu işi yapmıştır. Hem de kendi kişiliğini, yeteneğini göstererek... «*Yeni A*» dergisinin son sayılarında birbiri ardına yayınlanan bu şiirler topluca okunduğunda Yavuz'un ince duyarlılığıyla toplumsal tutumunun birleşmesinden etkileyici bir güzelliğin ortaya çıktığı görülecektir.

Yavuz, neden gerek görmüş Şeyh Bedreddin üzerine bir kez daha eğilmeye, bu ünlü düşünürümüzü şiirlerinde yaşatmaya? Bedreddin'in felsefesinin ayrıntılarına inmek bir kısacık yazıda olacak iş değil. Ama özetlemek gerekirse Bedreddin'e göre madde ile ruh bir gerçeğin iki yüzüdür, madde ile ruhun kökü birdir! «*Varlığın bütün mertebeleri cisimler âleminde ortaya çıkar. Öyle ki cisimler âlemi hepten ortadan kalkıp yok olduğu takdirde ruhlar ve soyut gerçekler de ortadan kalkıp yok olur.*». Varlıkların en kusursuzu insandır, en karşıt güçler insanda toplanır. İyilikle kötülük sürekli bir savaş halindedir, bilge kişi iyilikle kötülüğün savaşından iyiliğin zaferiyle çikandır.

Görülüyor ki 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyılın başında yaşamış Şeyh Bedreddin hem düşünceleri, hem de yaşamıyla, ayrıca bu fikirlerini uygulamada gösterdiği eylemiyle de ilginç bir kişidir. Osmanlıya karşı ayaklanan yoksul halkın bağlandığı bir lider olmuş, bunun karşılığında da ipe çekilmiştir. Bir düşünür asılmakla yok olmaz elbet. Kurşuna dizmek, kellesini uçurmak, hapiste

yıllar yılı çürütmek, o düşüncenin yayılmasını önlemez. Nitekim Bedrettin'in fikirleri de ölümünden sonra Anadolu'da yaygınlaşmış benimsenmiştir.

Hilmi Yavuz Birinci Mehmet'i konuşturuyor:

«Bedrettin yaşıyor mu hâlâ», sorusu içini kemirmektedir halkın isyanını kanla boğan padişahın... Veziriiazamına soruyor: «*Dersin ki onu, mülhidlerini — ormandan ayırmak olası değil — saçları taflandır, ve çağla — ve alnı ak ketende yaban çileği — gibi dağılan onlardı, lala.*»

Bakıyor, düşünüyor, okuyor, sonra anlıyor: «*kuşlarla akan ipeği — göllerde uçan çiniyi — ve sevdayı, umarsız kına çiçeği — gibi bölüşen onlardı, lala-Bedreddin yaşıyor hâlâ.*»

Bedreddin yaşar, Bedreddin'ler ölmez. Yüzyıllar sonra dizeler yazılır onlar için. Simgeleşirler, doğaya karışır, yeryüzünün bütün insanlarında yer ederler.

Evet, «*Bedreddin yaşıyor hâlâ.*»

Oktay Akbal

(*Cumhuriyet gazetesi; 4 Şubat 1974*)

BİR OZAN NEDİR

Cahit Külebi'nin esmer yüzü, yağlanmış bir pehlivan sırtı gibi parlamıştı Hilmi Yavuz'un «Mevlânâ Hayder» şiirini okuduğunda. Okudukça okuyor, şiirin sesi bir yürek atışı oluyordu sanki. Öylesine sessizleştiriyordu ortalığı şiir. Külebi'nin kendi deyimiyle, bostancının karpuzdan anladığı gibi, o da şiiri okuyup okuyup tartıyordu. Yıllar önce, *Bakış Kuşu* yayımlandığında, «Hilmi Yavuz'u kıskanıyorum» demişti. Sanırım bir ozanın başka bir ozanın şiiri karşısında duyduğu en yüce duygu, kıs-

kañçlıktır. Anlamını genişletmiş, insançalaşmış, şiirleşmiş bir kıskançlık! Böyle demiş, önemli bir ödülde de oyunu Hilmi Yavuz'a vermişti Külebi. Oy'u tek kalmıştı, ama en büyük ödülü gene de Hilmi Yavuz almıştı. Şiiri ta uzak-tan, kokusundan (Şiir kokar mı? Kokar, insanda şiirin kokusunu alacak yürek oldukça...) anlayan Külebi'nin duyduğu bu *kıskançlık* bir ozandan bir ozana en büyük ödüldür.

Hilmi Yavuz, şu dizeleriyle sessizleştiriyordu ortalığı: «ölüm uysal bir mesnevi gibi/aktı gider döne döne», «güneş de batarken sararır.» Ama salt bu inceliklerle mi varlığını duyuruyor Hilmi Yavuz'un şiiri? Aslında Yavuz bir hesaplaşmanın içindedir *Bedreddin Üzerine Şiirler*'de. «Mevlana Hayder» şiirinde şu dizeleri de okuyoruz:

*acılar kaldıysa dünden bugüne
elbet sorulacak bir hesap vardır*

Yeryüzünde yazarlığın soylu evrenine girmiş her ozan, her sanatçı, her romanca, her öykücü bu hesaplaşmayı yapmak istemiştir. Aslında varoluşunun gerekçesi budur. On dördüncü yüzyıllarda boğulmuş bir düşüncenin çağdaş ezgisini bir ozan söyleyecektir bir gün. Pir Sultan olup söyleyecektir. Nâzım olup söyleyecektir. Yazarın işi, üstü örtük gerçekleri bulup çıkarmaktır. Aradan yüzyıllar da geçse, bir hesap sorucudur o, çağıyla, insanıyla, dünyasıyla ülkesiyle, her şeyiyle, yeryüzünü onun kalemî değerlendirebilir ancak. (....)

Her gün milyonlarca sayfa dolduruyor basım makineleri şiir diye, roman diye, eleştiri diye... Kaç sayfası yukarda nitelikleri sayılan soylu ozanların ürünüdür? Belki de büyük büyük makineler, «halkla birlik ateşi ve suyu aşan» ozanları susturmak için döndürürler çarklarını. Ama şiir her çağda yeniden dirilir. Şeyh Bedreddin'ler kendi dilleriyle söylerler çağlarında. Gün gelir ki onunla dillenen ozanlar. Her ozan, kendi çapında, yenmiş bir

hakkın gerçeğini söyler. Onun için yaptığı önemlidir. Örneğin Hilmi Yavuz, şiirini oluştururken gerçeği aramak, bilinçlendirme görevini yerine getirmek için o dönemin insanını, ezgisini, olayını araştırıyor. Nice çağlardan aramıza geliveriyorlar Bedreddin'ler, Börklüce Mustafa'lar, Torlak Kemal'ler, Sarı Anastas'lar, Koç Salih'ler, Musa Çelebi'ler, Birinci Mehmed'ler, Beyazıd Paşa'lar, Mevlânâ Hayder'ler... Onların dönemine, esprisine, dilsel beğeni-sine inerek oluşturuyor şiirini Hilmi Yavuz.

Adnan Binyazar

(Varlık dergisi; Temmuz 1975; Sayı: 814)

BEDREDDİN ÜZERİNE ŞİİRLER

Hilmi Yavuz, çok yazan bir şair değildir. Ancak, her az yazan şairde olduğu gibi, onda da dizelerle, bunları yaratan altın madeniyle pek çok uğraşmak huyu vardır. Şunu da söylemek zorundayım ki, Hilmi Yavuz'un şiiri, iyi bir şiir kültüründen geçmemiş okurlar için biraz güç anlaşılır bir şiirdir. Bu yüzden de bunu militan bir toplumcu şair saymak zordur. Yine de dizelerinin kuruluş gücü ile, imgelem renkleri, şiir resimleri, bir cennet kuşu gibi renkli kanatlarını açıp insancıla doğru havalandırmasıyla okuru çekmektedir. Hilmi Yavuz'un, Bedreddin'le onun çevresinde beliren ölümsüz kişileri şiir diliyle düşünürken bizi de düşündürmesi güzel.

Belli ki, şair, Nâzım'ın Bedreddin destanı, belki de Erol Toy'un biraz hızlıca verdiği Azap Ortakları romanı üzerinde epeyce düşünmüş. Divan Edebiyatını bilişi, İngiliz şiirini, Servetî Fünun, Fecri âti, Yahya Kemal, Ahmet Haşim şiirini bilişi, yapıtında gizli gölgeler gibi gezinmekte. Hece şiiriyle Nâzım şiirinin mülkünden dikkatli bir turist gibi geçmiş olduğu belli. Hemen bütün bunların etkisinde kalan şair, yine de kendine özgü bir

uyum, söyleyiş biçimi yaratmak uğruna direniyor. Atilla İlhan gibi şiirin söylenişinde biraz müzik, biraz uyum aramakla rasgele yazan gençlerden ayrılmaktadır. Hilmi Yavuz'un şiiri, tarihin yıkıntılarından topladığı türlü değerli taşlarla oluşan bir mimarlık türü olduğundan, halkın kerpiç kulübelerinden uzakta bir saray yavrusunu, bir incili köşk görünüşünü vermektedir. Ne var ki bunun içinde insancıl düşünceye boylu boyunca girmiş aydın bir toplumcu oturmaktadır. Kitaptaki Bedreddin'le havarileri, sonra, bunların düşmanları üstüne kurulmuş dizeler, dize kurma gücünün örnekleri sayılabilir. Şair, bu şiir türünü daha çok eylemcil kılabilirse, denizde havada, suda, toprakta daha hızlı yürütebilirse, bunları lirizmin vazgeçilmez sıcaklığı ile de ısıtabilirse vazgeçilmez bir şiir olanağına erişebilir. Toplumcu şiirimiz, bu şairin güç beğenirliğini gözden uzak tutmamalıdır.

«*Solgun idam fermanıdır ruzigâr*» dizesinde şairin, rüzgarı o biçimde söylemiş olması bile aruzun yemiş bahçelerinden biraz uyum kopardığını gösterir. Doğrusu ben, dize oturmuş kafiyelere, Nâzım'ın yaptığı gibi, hiç de karşı değilim. Uyaksız şiirler, şairi daha kolay bir sanat alanına itmektedir. Orda sanatçı ile sanatçı olmayan, benzer kolaylıkla çalışıyor. İyi sanatçı için uyaksız şiir yazmak daha da güçtür. Şiirin kolay yazıldığı sanılması yüzünden pek çok yaveyi, bilenler bile, şiir sanmaktadır. Ter dökmeden güzel şiir, büyük sanat yapılmaz. Hilmi Yavuz'un hoşuma giden başlıca yanı, şiir yazmak uğruna terleyişidir. Bu, açıkça görülüyor. Toplumcu şiiri yazarken şairin daha çok terlemesi gerektiğini yakından biliyoruz. Küçük burjuvazi ile burjuvazi, devrim kokusu gelen şiirlerden oldum olası ürker, onları fildişi kule ürünlerine denk tutmaz. Şu birkaç dizeyi okuyalım: «*bu-yur otur/şeyhim/samanyollarının ılık sedirine uzan/uzun, görklü ve sof/yüzünü bizden yana döndür/bize buğdayın ateşini/gözlerin tımarını/ve hüznün vâridâtını anlat.*» Şair, burda «Bedreddin'in destanını anlat» demek uğruna kısaltılmış, simgeleştirilmiş dizeler kullanmaktadır. «Bed-

reddin'in Vâridât adlı kitabını anlat» derken «hüznün vâridâtını anlat» diyor. O koca dramın içinde, elbette, Vâridât da her zaman anılacaktır. Bir iki parça daha okuyalım: «*Sen ki öldüğü yere/bir kök sümbül bırakır gibi/usulca sevdalar bırakan/ovaların ve kartalların musahibi/ne zaman diye sorma ne zaman/yaprağın fetreti gülün kıyamına/gülün kıyamı ağacın isyanına/dönerse işte o zaman/mübalağa akşam olur.*» Bu dizelerdeki musahip, fetret, kıyam, isyan gibi sözcükler, Bedreddin'in serüvenini anlatan yazılarda geçer. Sonra, bunlar, o padişahsız dönemi, Fetret Devrini de usa getirir. Son dizede «mübalağa akşam olur» deniyor ki çok karanlık akşam olur anlamınadır. Tarih, Börklüce Mustafa'nın Karaburun savaşıını yazarken «mübalağa cenk oldu» diye yazar. Çok şiddetli savaş oldu anlamınadır. (Ben kendim, kırk yıl önce, Bedreddin üstüne romanımsı bir kitap yazdığım sırada Şerafettin hoca'nın kitabında bu satıra rastlamıştım.) Börklüce Mustafa şiirinden birazını verelim: «*biz ki, sevdamızı alaca/kül bir heybe gibi sunduk/aba terlikle denizi yürüyenlere/şavkımız dağlara vurunca/Börklüce Mustafa yonca/ve hançerlerin piri/ölümü masmavi bir hamayıl/gibi boynunda taşıyıp/gözleriyle bir acıya kalebent/olmanın korkunç şiiri/dövülüp tavını bulunca/se rez çarşısına ince/kvrık ve celali/bir ayışığı gibi girmek/ve sesiyle şayağa ve tunca/sancağı buğdaysı, türküsü ebrulü/bir isyan diye işlenmek/ve devrilmek birbiri ardınca.*» Her iki üç dizeden sonra getirilen unca, inca, ince, alaca, yonca uyakları şiirin uyumunu artırmakta, onu güçlendirmektedir. Bu örneklerde görüldüğü gibi, şair duyduğu şiiri dizelere geçirebilmek, yükleyebilmek uğruna çok didinmekte, imgelemenin ışıklarını yükseklerden, sözcüklerin dağların, denizlerin, tarihin üzerine tutmaktadır.

Yukardaki parça, kültürün, dil kültürünün, tarih kültürünün, bir de ince bir şiir yeteneğinin dokuduğu bir sanat güzeldir. Nâzım Hikmet, Bedreddin'i eylemlerin hızlı geçit resminde ararken, Hilmi Yavuz, söylenmiş

olan Bedreddin Destanı'ndan edinmiş olduğu izlenimleri şiire geçirmeğe, böylece Bedreddin Destanının ufkunu genişletmeğe çalışmaktadır. Nâzım'ın destanı olmasaydı, elbette Hilmi Yavuz'un «Bedreddin Üzerine Şiirler»-inden çok bir şey anlayamayacaktık. O da zaten bunu bilerek yapmakta, Bedreddin olayını bir de kendisi şiir olarak yaşamağa çalışmaktadır. Şair, Börklüce Mustafa'yı, Torlak Kemal'i onların ustası olan büyük adamı teker teker şiirinin minyatürüyle işlerken onların düşmanlarından, dostlarından olanları da renkli boyalarıyla freskler halinde gözümüzün önünde canlandırmakta, yargılamayı bize bırakmaktadır. Şair, çok uzun yüzyıllar önce insancılı bu topraklarda ilk duyararak yaşayan, eylemin sayfalarına sokan kişileri şiirinin demir kanatlarında gezdirirken onları birer dev olarak düşlediğini görüyoruz. Bu şiirlerde kullandığı uyaklar, eriştiği uyumla şairimiz, aruzun, hecenin özgür koşuğun (serbest nazım), bütün olanaklarını ustaca kullanmaktadır. Hilmi Yavuz, destan öyküsünün bütün ilkel eylemini bir yana atıp bunları birer simgenin içine yerleştirmekte: «*ve Bedreddin büyük fırtınalarla uğuldayan kaftanı giydi.*» Şair, birkaç dize içinde Fetret devrinin insancıl ayaklanıcılarıyla birlikte doğunun bütün zulüm görmüş entelektüel ayaklanıcılarını anılarımızın, kültür düzeyimizin eşğine dek getiriyor. Bedreddin'in oralardan geçerek yola çıktığını seziyoruz. Bu şiir, hiç de eylem şiiri değil. Ancak, şiiri o kerte yoğun ki, okudukça iki üç dizesi anağımıza sayfalarca eylem getiriyor. Şair, bu şiirleri Osmanlı minyatürleri gibi işlemeğe çalışmış. Nâzım'ın Bedreddin destanı'ndan sonra Erol Toy'un Azap Ortakları romanı da Hilmi Yavuz'da uğultular bırakmış olsa gerek. Şu iki dizeyi okuyalım: «*hüzün ki en çok yakışandır bize/belki de en çok anladığımız.*» Bu, divan şiirinin uyumundan yararlanmış olmakla birlikte daha gerilerdeki bir şairi, Ahmet Haşim'i de andırmaktadır: Biz melâli anlamayan nesne âşinâ değiliz, diyen şairin bile bile şairimizin başı üzerinde pembe kanatları çırpınmaktadır.

Şairimiz, kitabının sonuna Rübailer (Dörtlükler) de koymuş. Dörtlükler, bildiğimiz gibi, doğu şiirinin şarapla ıslanmış bir türüdür. İnsan Rubai denince bilgece bir şiir güzelliği anıyor. Bir bardak şarapta ölümü islatıp sarhoş eden, zahide meydan okuyan ayakları yeryüzünün kaskatı toprağında yürüyen, cennetin, bu toprağın üzerinde tadılacağını anlatan dört başı bayındır bu şiir türü, Hayyam'ın tekelindedir. Ancak, her şair bundan bir parmak bal alıp kendisi de demlenmek ister. Hilmi Yavuz, dörtlüklerini şarapla değil de, hafif bilgece düşüncelerle süslemiş.

Hasan İzzettin Dinamo

(Yeni Ortam Gazetesi; 15 Temmuz 1975)

HÂLÂ YAŞAYAN

Sevgili Maya, sol eliyle tuttuğu bir kitabı yüreğinin üstüne bastırarak geldi, kitabı gösterdi bana: Hilmi Yavuz'un, «Bedreddin Üzerine Şiirler». Gözlerinde ışıldıyordu denizi, karanlık ve derin.

— Okudun mu? diye sordu.

— Okudum, dedim, sevgili Maya! Bu son yıllarda okuduğum en güzel kitaplardan biri. Böyle bir gül yangınına gebeydi Hilmi Yavuz'un geçmiş yılları, şiiri döllüyordu durmadan Türkçeyle. Geçen yıl, 1974 şubatında Yeni A dergisinde okumuştum Birinci Mehmed şiirini, defterime almışım şu dizeleri:

*dersin ki, onu, mülhidlerini
ormandan ayırmak olası değil
saçları taflandır ve çağla
ve alnı ak ketende yaban çileği
gibi dağılan onlardı, lala*

bedreddin yaşıyor mu hâlâ?

Benim için 1974 yılının en güzel şiiridir bu.

Maya, kitabın yapraklarını tatlı soluğuyla üfleyip, üfleyip açtı:

— İster misin? dedi, bugün yalnızca on şiirden konuşalım, Bedreddin üzerine yazılan şiirler üzerinde duralım.

— İstemez olur muyum? dedim, günlerdir bu şiirleri konuşacak, birlikte okuyacak, gönlümde biriken beğeni suyunu bölüşecek birini arıyordum, ne iyi ettin de geldin Maya, sen ne diyorsun bu şiirler için?

— Ben, şiirlerde tüten, onüçüncü yüzyıl halk gizeminden gelme o ince saz ezgisi üzerinde duracağım. Yavuz, sanki Sarıköy'den Porsuk kıyılarından kestiği bir yeşil sazı üflemede: Doğayı, yoksulluğu, halk devrimini ve ölümü. Sırayla saydım bunları, dikkat et! Bu ezgiler doğadan ölüme, yoksulluğun, ezilmişliğin ve yaşamaya yenilmiş bir devrimin sesini taşırlar. Sol sesi: İnsan yüreğinin, insan özlemlerinin soluğu.

— Hanidir düşünüyordum, diye Maya'nın ezilmiş can eriği yaprağı gözlerine baktım, durdum birden, bir sevgiyle ürpererek sürdürdüm konuşmamı:

— Hanidir düşünüyordum sevgili Maya, şiirin yurt yönetimiyle ilgisini. Bu şiirlerde yurt yönetimi, politika hiç kendini belli etmeden bir özsu gibi yürüyor şiirin ağacında. Ne güzel belirttin, doğa bu şiirlerde tarihsel eytişimin insancıl bir ögesi oluyor. Doğa toplumcu bir ezgiye katılıyor, gül, gül olmaktan çıkıyor, bir halk bayrağı oluyor, yaprak düşüyor bir «fetret»in simgesi oluyor. Ne güzeldir şu dizeler, çok vakittir Türkçe'den böyle bir dağ suyu içmemiştim sevgili Maya.

*ne zaman diye sorma, ne zaman
yaprağın fetreti gülün kıyamına
gülün kıyama ağacın isyanına
dönerse işte o zaman.*

Günümüzde şöyle düşünelim Maya: Bir çınar ağacı, bir çimen örtüsü, bir park. Doğadır değil mi, sokulmuş kentin bir kıyasına? Ama ağaç, yaprak, yeşil, bu parkla katılmıştır topluma, toplumdaki bir parça olmuştur. Hilmi Yavuz'un «nefti dolaklarını kuşanıp gelen güzü» de bir doğa süremi olmaktan çıkar, toplumla karılan bir güz olur. Tarihsel bir işlev kazanıyor Yavuz'da doğa.

— Sevgili dost! derken, bir bozkır bayırı gibi ürperdi sesi Mayanın. Doğaya giydirdiği tarih, tarihe aşladığı doğa sözcüklerinden dokunmuş .Kim ki, doğayı gizemden, Anadolu halk gizeminden geçirir. Doğayla insanı, doğayla toplumu, Türkçe'nin urbasıyla giydirmiş olur. Gizemden, tasavvuf'tan damıttığı sözcükleri böyle kullanıyor Yavuz. «Bedreddin» şiirindeki şu sözcükler uzak bir akşamdan, bir halk gizemcisinin üflediği saz sesleridir, evet, bir ırmağın kıyısından, akşam inerken, yeşil sazların içinden gelirler, hem yeşil, hem karanlıktırlar: fetret, çuha, eğni, şaman, şeyh, sof, buğday, vâridât, timar, musahib, kıyâm, isyan. Bu sözcükler, Horasan'dan çıplak ayak yürüye yürüye gelmiş bir halk insancılığının, bir halk devrimciliğinin sözlüğünden seçilirler. Çağrışımlar, kendi anlamlarını aşar, tarihin mekiğinden geçerek bir Türkmen dokumasının güneşli renklerine dönüşürler. Şu «sof» sözcüğünü alalım örneğin, sözlük anlamı keçi yününden dokunmuş sert yün dokumadır. Neki, sof, bir bozkır tarihini de alır getirir birlikte: Toprağı, köylü ermişlerinin yaşantısını, Horasan erenlerinin giysilerini, Ahilîği, Ankara dokumacılarını, geceleri bekleyen gizemci çobanları, birlikte yenen akşam yemeklerini, başa giyilen ermişçe yoksulluğu. «Sof» sözcüğünden çekilen bu dil şarabıdır ki, esrik ve yanık Bedreddin'in yüzüne vurur, bir bozkır tarihi yaşamalardan ölümlere onun yüzünde ışıır:

*uzun görklü ve sof
yüzünü bizden yana döndür.*

Sof yüzünü döndür diyor, burada, Ankara tiftik keçisi, doğa, Ahilikteki emek kardeşliğiyle, böylece bir top-

lum ögesiyle birleşerek Bedreddin'in bir Anadolu kabartması gibi ölüm solgunu yüzüne vuruyor da.

— Sevgili Maya, dedim, coşkulu ve Anadolu halk tarihinin gizemli suyundan içmişçesine, Ölümdür bu şiirlerin kanlı yemişi, kanlı ve olgun yemişi. Bir anadan kanla doğan bebek gibi, ölüm de bir gizemci devrimin döl yatağından kanla doğuyor. On şiirde de (Bedreddin, Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, Sarı Anastas, Koç Salih, Musa Çelebi, Birinci Mehmed, Beyazıd Paşa, Mevlana Haydar, Nâzım Hikmet), gezip dolaşan ölümdür. Hepsinde başka başka, Karaburun ve Deliorman devrimcilerinde başka, Birinci Mehmed yandaşlarında başka. Ovası birdir ölümün, uğradığı dinlendiği ağaç altı başka. Ne soylu, yüce bir ölümdür öldüğü yere bir kök sümbül ve usulca sevdalar bırakan Bedreddin'in ölümü. Zorlu bir şiir deneyi yaşamak, onüçüncü yüzyıldan bu yana Türkçe'nin yayla odasında durmadan türkük ve nefes dokumak gerekir Bedreddin'e şöyle seslenmek için:

ovaların ve kartalların musahibi.

Musahib biliyorsun, zaman büyüklerinin, padişahların, beylerin yanında yaşayan konuşma, söyleşi ustalarına verilen addı. Hayır, Bedreddin'i Çelebi Mehmed'in musahibi yapmıyor. Ovaların (narlı ve bol çiçekli toprakların) ve kartalların (savaşın ve göğe gerilmiş soyluluğun) musahibi yapıyor, bir onlarla konuşabilir Bedreddin, bir onlardan söz edebilir. Bu söyleyiş ustalığına, bu bilgelik dolu dizelere varmak için «vâridât»dan geçmek gerekirdi. İşte... Tatlı bir güz bakışıyla araladı konuşmamı Maya:

— «Varidat» sözcüğünü ne anlama kullanıyorsun bilmiyorum ama, dedi, ben günlük anlamını uygulamam Yavuz'un şiirleri için: Tanrısal bir geliri, bir esintiler toplamını kullanıyor ilk önce. Gerçek ozan kendindeki saklancayı kazar, işletir durmadan. Tüketir gelirini ama, hızla, yeniden biriktirir. Bu biriktirme, yaşantıdan, günü ve tarihi arttırılır. Yavuz «Varidat» olarak hem çağını

alıp bir yere koyuyor, hem de birikmiş tarihi en güzel yatırım için kullanıyor. Birikimini şiiire yatırmayı biliyor.

Maya'ya büyülenmişçesine baktım, coşkuyla:

..... *Ve hüznün vâridâtını anlat*

diye söyledim. Sevgili Maya, bu şiirlere varmak için «Vâridât»dan geçmek gerekirdi derken, belli belirsiz senin söylediklerini de düşünüyordum, ama asıl belirtmek istediğim Şeyh Bedrettin'in gizemci yapıtı «Vâridât»ın kendisiydi. Evet, senin söylediklerin bu yoğun dizenin «... *ve hüznün vâridâtını anlat*» dizesinin içeriğini daha açık ele veriyor, içeriğini ve biçimini. Bir yenilmenin üzüncü birikimi değil midir bu şiirler? Anadolu'da açmış taptaze bir halk dalının kırılmasını anlatmıyorlar mı? Bir boynu eğik gelincik halini söylemiyor mu, tarihsel bir erken doğumun? Erken doğumun ve de erken bir ölümün! Bozulmuş bir bahardan gelmiyor mu o diri ağıt? Hilmi Yavuz'un bu şiirlerinin ardında bir de somut olarak Bedreddin'in yapıtı, «Vâridât» duruyor: «Bütün varhklar, herşeyde hatta her zerrede mevcüddür. Görmüyor musun? Tohumda bütün ağaç mevcut olduğu ve bütün ağaç o tohumdan vücut bulduğu gibi ağacın parça-buçuklarından her cüzünde de tohum mevcuddur; tohumdan ağaç meydana geldiği gibi ağaçtan da tohum vücut bulmaktadır. İşte bütün âlemler de aslında gerçekleşmekte, bu aslında, tümüyle âlemlerden her biriyle gerçeğe ulaşmaktadır; bütün âlemler bir zerrede mevcuddur.»

Bu dizeleri Abdülbaki Gölpınarlı'nın «Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin» (Eti Yayınevi, 1966) adlı incelemesinden alıyorum. Gölpınarlı bu incelemede, «Bedreddin'in en önemli tasavvufi eseri» diyerek Vâridât'ı sadeleştirerek veriyor. Bu dizelerde geçen «zerre» sözcüğüdür Vâridât'ın özü. Zerre... tozan, molekül, böyle alındı mı evren bir madde birimine bağlanmaktadır. Bedreddin'i ölüme götüren yaşamaya bir «zerre» içinden bakmasıdır, bir zerreye yaşamayı sığdırmasıdır. Ne ki bir zerre

olarak bakınca herşeye, ölümlle yaşama birbirini izleyen bir değişim ögesi olurlar. Bedreddin ve yoldaşları, yol arkadaşları bu değişimi bir Türkmen atı gibi devrimci bir «kiyâma», ayaklanmaya koştuklarından ölürler. «Yoncanın ve hançerlerin piri» Börklüce Mustafa, ölümü hep bu yüzden «masmavi bir hamayil gibi» boynunda taşır. Ölüme yüklenen somut benzetmelere bir bak Maya: Torlak Kemal için ölüm bir yıldırdır, Sarı Anastas için çocuktur. Koç Salih için bir toy şölendir. Hep yaşamayla, dünya ile oranlanmıştı demek.

— En güzel ölüm Musa Çelebi için biçilmiştir, sevgili dost! dedi, Maya, Yavuz'dan şu dizeleri okuyup:

*elmalar akikti, üzümler canfes
ve ölümü bir hasbahçe belleyip
musa çelebi*

Burada, gizemin özü — yaşamayla, dünyayla açıklanabilen özü — Vâridat'dan geçerek, Yavuz'da bir çiçek olup gülümsüyor: Ölüm hasbahçesidir yaşamının. Ölüm hasbahçe olunca, yaşama ölümden değişen bir gül dalı olmaz mı? Sonunda, bir insan gülü gibi, hasbahçeye dönmeyecek miyiz? «Varidat» zengin, yerli bir şiir minyatürüne değişiyor Hilmi Yavuz'da.

— Bir minyatüre ve gerçekten şu dizelerdeki gibi «uy-sa bir mesneviye»:

*ölüm, uysal bir mesnevi gibi
aktı gider, öne döne*

Bir gizemli taş gibi işlenmiş bu şiirlerde, ölümün üzüncü, canfes üzümlerden bir şarap esrikliğine dönüşürken, Hilmi Yavuz, üç karşı yaka insanını Mevlânâ Hayder, Birinci Mehmed ve Beyazıd Paşayı da alıyor bu halkaya. Bedreddin'e ölüm mü biçilmiştir? Beyazıd Paşa bir önseziyle — elmanın yarısını yiyen gelenekle — bu

ölümün denizlere çekilmiş bayrağıyla kıyılarımıza varacağını söyler, ölüm hepimize biçilmiştir:

*gün akşamlıdır devletlim
elbet biz de ölürüz
gözüm hep o asılmışta kaldı.*

— Kimse kaçamıyor ölümden bu şiirde, dedi Maya, sevgili dost öyleyse! Bir tek o kurtarıyor kendisini; Türkçeyle, ozan diliyle:

*bir tarikat değneği gibi
pürüzsüz ve düz
bir beden, asılmış*

— Ozan diliyle kurtarıyorlar kendilerini, o kurtarıyor, ölümü «bir kepenek gibi üstüne örten» ozan da. Bu ozan, Hilmi Yavuz'un «gülün sesini, türkünün kekiğini» sunduğu Nâzım Hikmet'tir. Nâzım Hikmet ki Şeyh Bedreddin için Türkçe'nin en güzel destanlarından birini yazandır. Kepeneğini giyip varır Serez çarşısına gece vaktinde, der ki:

*Yağmur çiseliyor
Serez'in esnaf çarşısında
bir bakırcı dükkânının karşısında
Bedreddinim bir ağaca asılı*

Kepenekli ozan yaşamının süren diliyle tanık durur bu ölüme. Hilmi Yavuz'da Bedreddin ölümünün tanığı ise Beyazıd Paşadır.

*gözüm hep onda kaldı
gün akşamlıdır devletlim
elbet biz de ölürüz*

Ama birden, bakıyoruz aşılmıştır ölüm, dilin tanıklığıyla.

— Dilin tanıklığıyla ve yüzyıllara dayanan sözcüklerin ezgisiyle, sözcüklerin uyumundan, sözcüklerin çatışmasından doğan ezgiyle. Börklüce Mustafa şiirinde duyuyoruz bu sesi, ca-ce hecesiyle bir «saba makamı» çağlıyor ince çalgısı sözcüklerin:

*serez çarşısına ince
kıvrık ve celali
bir ayışığı gibi girmek
ve sesiyle şayağa ve tunca
sancağı buğdayı, türküsü ebrulî
bir isyan diye işlenmek
ve devrilmek, bir biri ardınca.*

Sevgili Maya, gerçekten birbirleri ardından devrilip gitmişler halk devrimin gelincik ustaları. Sorar lalasına Birinci Mehmed:

bedreddin yaşıyor mu hâlâ?

Yanıtı lala mı verir, Çelebi Mehmed mi bilinmez:

bedreddin yaşıyor hâlâ.

Türkçe'de yaşayan ölümü aşar. Bedreddin bir yerde öğretisiyle, bildirisiyle yaşıyor belki. Ne ki Hilmi Yavuz'da, Anadolu tapınağının gökyüzüne şiirin renkli cam işlemeleri, vitrayları gibi yerleştirilen bu ermişler görüntüsü, bakıldığında, bildirinin değil, acı çekmiş bir erken devrimcinin, Bedreddin'in «batan güneş» yüzünü veriyor. Sevgili Maya, ermiş, çile çekmiş bir şiidir Hilmi Yavuz'un Bedreddini.

Ceyhun Atuf Kansu

(*Varlık Dergisi; Temmuz 1975; Sayı: 814*)

BEDREDDİN ÜSTÜNE ŞİİRLER

Hilmi Yavuz'u, nerede, ne zaman tanıdım, diye düşünüyorum. Belleğimi yokluyorum, Vatan gazetesinde çalışırken tanıdım. Vatan'a 1960 yılında girdiğime göre, 15 yıl oluyor. O gencecik bir gazeteciydi, bana da «Yassıada»yı yazdığım için «Kurt Gazeteci» adını takmışlardı. Kurtluk, biraz eskimiş, pişmiş anlamına geliyordu. Gökşin Sipahi-oğlu Yazı İşleri Müdürüydü, bu adı uygun bulmuştu. O günlerin Vatancılarından kimler kaldı? Ahmet Emin, Mesut Özdemir, Adnan Veli, Melih Yener öldüler, Selami Akpınar emekliye ayrıldı, Özcan Ergüder gazeteciliği bıraktı. Ötekiler bir yerdeler. Vatan'ı düşük tirajda bulmuş-tuk, o ekip tirajı yükseltmişti. Sonra yönetimi başkaları ele geçirdiler, Vatan'a, kendilerine de kıydılar.

O zamanlar da şiir yazar mıydı Hilmi Yavuz?.. Ben pek bilmiyorum. Şimdilerde ülkemizin iyice bilinen, değer verilen bir ozanıdır. Sonra Hilmi Londra'ya gitti. Orada okullara devam ederek eğitimini tamamladı. Yurda döndükten sonra bazı gazetelerde çalıştı. Ama mesleğin kalleşliğinden gelen davranışlar onun öne geçmesine, barınmasına engel oldu. Hele bir kezinde, heyecanlı bir dille, başına gelenleri anlatmıştı. En yakın belledikleri, sevdiği bir gazeteye kapılanacağı zaman kazık atmışlardı.

«Bedreddin üzerine Şiirler»i dergilerde yayınlanırken Hilmi Yavuz'un verdiği örnekler dikkatimi çekiyordu. Rastlandığımda beğendiğimi kendisine birkaç kez söylemiştim. Her şair gibi beğenildiği için çok memnundu. «Sarı Anastas»ı gördüğümde yeni bir dille, yeni bir şiir söylediğini anlamıştım. «Yelkenler mutasavvıf ve boynu büküktüler» diyordu. Ekliyordu ardından:

*ve işte kırmızı ve sahtiyan
bir kuşak gibi
duyuyor tanyerini etinde
ilk yaz, koynumuzda bir resimdi*

*o isyan ki kana kana rumeli
ve yıkık bir ayazma suretinde
onda belirdi*

Şiirde söylemiş, her şeyden önce bir dil yeteneğidir. Ozan, dili hepimizden ayrı bir çeşnide kullanır; «ve bedreddin büyük fırtınalarla uğuldayan kaftanı giydi» demek, her babayığidin kârı değildir. Ancak Bedreddin'in kaftanıdır ki, fırtınalarla uğuldar.

Bedreddin üzerine şiirler yazmayı denemesi de bir cesaret işidir. Daha önce Nâzım Hikmet Bedreddin Destanı'nı yazmıştır. Böyle bir konuyu Nâzım gibi ulu bir ozanın işlemesinden sonra ele almak bir cesaret, bir iddia işi değilse nedir? Bu konuyu yeniden ele alırken, «Ben de Nâzım gibi söylerim» dememiş. «Ben de bunu Hilmi Yavuz gibi söyleyebilirim» demiştir. Nitekim, Bedreddin ve arkadaşlarını anlattıktan sonra, bir de «Nâzım Hikmet» şiiri yazmıştır. Bu şiir de ötekilerin dokusundadır. Şiirin dokusu içinde, tende duyulan bir kurşun, omuzda taşınan bir mavzer görüntüsü vardır. Yasağa uzanan, onu yasak olmaktan kurtaran büyümlü bir eldir. Ancak nebilerin, ermişlerin, ozanların elinde vardır bu tılsım, bu büyü!

*«Hüzün ki en çok yakışandır bize/belki de en çok
anladığımız/biz ki sessiz ve yağız/bir yazın yumağını
çözerek/ve ölümü bir kepenek gibi örtüp üstümüze/ovayı
köpürte köpürte akan küheylan/ve günleri hoyrat bir
mahmuz/ya da atlastan bir çarkıfelek/gibi döndüre dön-
düre/bir mahpustan bir mahpusa yollandığımız/biz, ey
sürgünlerin nâzım'ı derken/tutkulu, sevecen ve yalnız/ge-
rek acının teleğinden ve gerek/lacivert gergefinde gece-
lerin/şiiri bir kuş gibi örerek/halkımız, gülün sesini sa-
vurup/bir türkünün kekiğinden tüterken/der ki, böyle ya-
zılır sevdamız/hüzün ki en çok yakışandır bize/belki de
en çok anladığımız.»*

Şiirinin içinde eski sözler gibi dokunaklı gelenler vardır. Sözün eskiliği olur mu? Bir söz, bir ozanın dizeleri

arasında yaşıyor, yaşatılıyorsa, eskimemiştir. Dahası var, eskimek şöyle dursun, can bulmuştur.

Söz, ozanın elinde dalında tüneyen ya da kafese kapatılan bir kuş değildir. Söz, ozanın yerli yerine oturttuğu, sonra da okuyana onaylattığı bir araçtır. Ozan, söz saltanatının sultanıdır. En azgın küheylanı kantarmasını çekerek dize getirir. Artık onun dilediği doğrultuda dolu dizgindir.

Hilmi Yavuz toplumcu bir ozandır. Toplumculuk uzun yıllar yoksulluktan yana olmak biçiminde anlaşılmıştır. Politikada böyle anlaşıldığı gibi, sanatta yoksul halkın yaşantısını dile getirenlere toplumcu gözüyle bakılmıştır. Oysa ne politikada, ne de sanatta salt yoksulluktan yana olmak toplumculuktur. Toplumculuk her şeyden önce bir öğretilerdir.

Değeri yaratan önce işgücü, sonra emektir. İşgücünün de özü işçi kesimindedir. Bizim şiirimizde işçi kesiminin yanında olan ilkin Nâzım Hikmet'tir. Onun için burjuvazi Nâzım Hikmet'ten uzun yıllar çekinmiştir, adını unutturmaya çalışmıştır. Nâzım'dan önceki şiir akımlarının hiç birinin içinde emek ve emekçi açıkça ortaya konmamıştır.

Garipçiler (Birinci Yeniciler), ondan sonra gelen ikinci Yeniciler de emek ve emekçi işini açıkça ortaya koymamışlardır. Şiir geleneğimize uygun, güzel sözler söylemişlerdir. Ancak birinciler süslü sözlerden koparlarken, ikinciler Hâşim gibi süslü sözler söylemişlerdir. Sözlerinin içeriği içinde işçi sınıfı öğretisi açıklık kazanmamıştır. Yoksulluktan yana olmuşlar, ama işçi sınıfı öğretisini cesaretle ortaya koyanlardan olamamışlardır. Nâzım'ın uzun yıllar yok sayılması, unutturulmaya çalışılması bu yüzdendir.

Bugün de Nâzım'a arka çıkarlarken onun işçi sınıfı öğretisinden yana oluşunu ön plana almıyorlar, söz sanatında yaptığı güzellikleri öne sürüyorlar. 1940 Kuşağı

dediklerimiz Nâzım Hikmet'in işçi öğretisinden yana oluşunu, işçi sınıfı öğretisini sürdürmüşlerdir.

Hilmi Yavuz, Nâzım için yazdığı şiirde onun gurbetçiliğine değiniyor. Hilmi Yavuz öğretide Nâzım doğrultusunda olduğu için ilerde şiirde de o doğrultuda değişik örnekler verecektir. Ben, onun geliştikçe, palazlandıkça bunları yapacağını umuyorum. Nâzım'ın ve onu izleyenlerin unutturulmaya çalışıldığı dönemde, Hilmi Yavuz, gün gelecek, çoklarından ayrılacaktır.

Kitabını okuyun, güzel söylenmiş şiirler bulacaksınız!

Mehmet Kemal

(Yeni Ufuklar dergisi; Ağustos 1975, Sayı 263)

HİLMİ YAVUZ

Sanırım, 1955'lerdeydi. «Şiir Sanatı» dergisinde genç sanatçılardan söz eden bir yazıda yeni bir şairden övgüyle söz ediliyor, onun başka bir dergide çıkmış bir şiirinden alınan parça okura sunuluyordu. O parça benim de dikkatimi çekmişti. Sözü edilen dergiyi aldım, şiirin bütününe okudum. Gerçekten de güzel, usta işi bir yapıtı. O sıralar 1950 kuşağı dergilerde yeni yeni görünüyordu. Hepimiz ilk ürünlerimizi ortaya koyma tutkusunu içindeydik. Orhan Duru'yla bu şiir üstüne birkaç kez konuştuğumuzu anımsıyorum.

Bu yeni arkadaş Hilmi Yavuz'du. Şiir de, sonradan onun ikinci kitabına girecek olan «Ay Doğan» adlı şiir. Daha sonra Hilmi Yavuz'un şiirleri A dergisinde yayımlandı. O zaman, o ilk şiirin bir raslantı olmadığı iyice kanıtlandı. Hilmi Yavuz'da bazı şairlerde gözlemlenen bir ilkellik, bir çiraklık dönemi olmadığı görülüyordu. Şiirinde seçilen birçok etkiye karşın, birden bire genç kuşağın en iyi temsilcilerinden biri olarak yerini almıştı. Hiç değilse benim gözümde böyleydi bu.

Ne var ki Hilmi Yavuz kısa bir süre sonra şiirle ilgisini gevşetti. Dergilerde görünmemeğe başladı. Gazeteci olmuştu. Sonra da yurt dışına gitti. Beş altı yıl orda kaldı. Edebiyat çevresi tuhaftır, bir süre ortada görünmemeği kaldırmaz pek. Eskiden bu daha çok böyleydi. Birkaç ay dergilerde boy göstermeyen sanatçılara yitmiş gözüyle bakılırdı. Hatta bir deyim de vardı bu konuda: «Dükkânı kapattı» deniyordu. Hilmi Yavuz'un sanat serüveni bu bakımdan değişik bir çizgi üstündedir. Ona, yaptığı «umutlu» çıkıştan sonra «dükkanı kapattı» gözüyle bakılıyordu. Yurt dışında kaldığı sürenin son yıllarında dergilere yolladığı güzel şiirler de bu kanıyı tam değiştirmeye yetmiyordu. Hatta, aklımdadır, Papirüs'ün özel sayısı olarak yayımladığımız «İkinci Yeni Antolojisi»ni hazırlayan arkadaşlar ilk planlarında Hilmi Yavuz'u unutmışlardı. Sonradan benim uyarım üzerine farkına varmışlardı bunun.

Hilmi Yavuz'un Türkiye'ye dönüşünden sonra Türk edebiyatındaki yerini alışı da o ilk şiirlerinin yayımlanışı gibi oldu: birdenbire, güvenli ve sağlam. Yurt dışında boş durmamış, kendini geliştirmiş. Dünya edebiyatını kesiksiz izlemiş, Türk edebiyatı ile ilişkisini hiç kesmemiş, beğenisini yükseltmişti. Üstelik, bu kez, bir düşünce adamı oluşumu da kazanmıştı. Bunun için de, geldi, ve hemen rövanşını aldı.

1969'da ilk şiirlerini ve yeni yazdığı şiirleri bir araya getiren ilk kitabını (Bakış Kuşu) yayımlamıştı.

Şimdi de «Bedreddin'e Şiirler»le karşımızda. Kitabın gazetelerde çıkan reklamlarında «Yılın şiir kitabı» deniyor. Kuşkusuz, yıl daha dolmuş değil, yeni şiir kitapları yayımlanacaktır. Ama «Bedreddin'e Şiirler»i okuyunca şu güne dek bu sözün hiç de haksız olmadığını görüyorsunuz. Hilmi Yavuz, Oktay Akbal'ın dediği gibi Nâzım Hikmet'in ele aldığı bir konuyu bu biçimde yazmağa girişmekle büyük bir cesaret göstermiştir. İlk şiirlerinde, «Bakış Kuşu»nda daha çok seçken bir sanatçı izlenimi

uyandıran Hilmi Yavuz, «Bedreddin'e Şiirler»de daha özgün bir şair olarak kendini ortaya koyuyor. Türkçenin kalbini iyi dinlemiş bir şair. Dil özeni, anlatım, şiir gör-güsü yönünden usta şairlerimizden biri. Sık sık başvurduğu eski sözcükler «arkeolojik» olmaktan çıkıyor, yapıtına «pitoresk» bir hava getiriyor. En yeni sözcükler bir dirim, bir çağrışım değeri kazanıyor, etleniyor. En geleneksel olanla en öncü olan kaynaşiyor Hilmi Yavuz'un şiirinde. Bir ses arama çabası var. Ayrıca, son yirmi yıllık şiirimizi toparlama ve onu en eski şiirimize bağ-lama çabası. Hakçası, ustaca yapıyor bunu Hilmi Ya-vuz. Bu yönden alınır, «Bakış Kuşu» ve «Bedreddine Şiirler»e ayrı yapıtlar olarak bakmamak gerekir. O kadar ki, o başta sözünü ettiğim ilk şiir (Ay Doğar) ikinci kita-ba alındığı halde uyumsuz düşmüyor. Yine de «Bedred-din'e Şiirler» de duyarlık yayılarak düşünceyi de kapsı-yor; denebilirse bir çeşit düşünce duyarlığı haline geliyor.

Kitabın birinci bölümündeki ürünler, Hilmi Yavuz'un, şiiri, belirgin bir olaya, bir tarihe, bir gerçeğe yasladığı zaman daha başarılı olduğunu gösteriyor. Öbür şiirleride «zarifane» bir tutum içinde. Ama bu dediklerimde «hem zarifane hem levendane».

Cemal Süreya

(*Politika Gazetesi*; 25 Ekim 1975)

BEDREDDİN ÜZERİNE ŞİİRLER

Bakış Kuşu (1969) adlı kitabından sonra ikinci kita-bını yayımlayan Hilmi Yavuz, üç bölümden oluşan bu ikinci kitabına *Bedreddin Üzerine Şiirler* adını vermiştir. Yavuz, ilk kitabında olduğu gibi bu kitabında da simge-lere ve çok değişik imgelere dayanan bir ozan olarak çık-maktadır. Şiirleri, pek kolay görülmeyen sağlam bir bağ-la eski şiirimize, divan ve halk şiirine bağlıdır. Yavuz, bu

iki kaynaktan ve özellikle birincisinden çok ustaca yararlanmaktadır. Değişik ve özgün imgelerinin temelinde divan şiirimizin ustalıklarını bulduğumuzu çekinmeden söyleyebiliriz. Cahit Külebi'ye adanmış olan «Folklor» ile «Ay Doğar»da folklorun ve halk şiirimizin deyişini ve özünü görüyoruz.

Yavuz'un şiiri, değişik ve özgün imgeler altında derin bir özü içermektedir. Felsefe öğrenimi yapmış olan Yavuz, çok iyi özümlediği bu düşünsel özü şiirinde de çok dengeli bir öz olarak kullanabilmektedir. Sanatçı duyarlılığı ile felsefeci derinliğin birleşmesinden doğan düşündürücü özün yanında, Oktay Akbal'ın da dediği gibi, «ince duyarlılığıyla toplumcu tutumunun birleşmesinden etkileyici bir güzelliğin ortaya çıktığı» görülmektedir.

Hilmi Yavuz'un kitabının ilk bölümü Şeyh Bedreddin ile ilgili olaya dönük şiirlerden oluşmaktadır. Tarihimizde bir Şeyh Bedreddin yaşamış ve geniş bir halk kütlesini ardına takıp orduları uzun süre uğraştırmış, sonunda Serez çarşısında idam olunmuştur. Şeyh Bedreddin toplumcu bir temelden yola çıkmıştı. Kendisine inananlar da uzun süre orduları uğraştırmıştı. 'Bu olayı önceleri Nâzım Hikmet destanlaştırmıştı. Bu kez Hilmi Yavuz eğilmiştir Bedreddin'in eylemi üzerine. Bu bölümde, o günlerin ünlü kişilerinin de adını taşıyan 9 şiir bulunmaktadır. Demek oluyor ki, Yavuz, kısa boyutlu bir çalışma yapmıştır. Nâzım Hikmet daha çok eyleme dönük yönüne ağırlık vererek yazmıştı destanını; ses, çağlayarak akan ırmaklar gibiydi. Zaman zaman durulan sular gibi de durgunlaşıp derinleşiyordu. Yavuz'un 9 şiirden oluşan tümlemesi ise daha çok düşünceye dönük, yoğun ve derindir. Çağlayan suların uğultusu yerine derin suların sessiz sesi duyulmaktadır.

İkinci bölümdeki şiirlerde, yukarıda belirttiğimiz genel özü ve deyişi buluyoruz. «Dörtlükler» adı verilen son bölümde ise 8 dörtlük bulunmaktadır.

Yavuz'un şiirinde akıp giden bir dize düzeni bula-

mazsınız. Ancak, gerek dizelerin içine sıkıştırdığı ses düzeni ve gerekse bazı sözcüklerin ya da dizelerin yinelenmesinden sağlanan bir ses uyumu şiirinde önemli yer almaktadır. Bu ses için olduğu kadar çağrışım bakımından eski bazı sözcüklere de şiirinde yer vermektedir Yavuz. Daha ilk şiirinde görülen «ferman», «ruzigar» «vakt irişmek» gibi sözcükler birer örnek olarak hemen gösterilebilir. Kitabın ilk şiiri olan «Yok Hükmündedir» de, kısaca belirttiğimiz bu özellikleri görüyoruz ve bu nedenle alıyoruz buraya: «*bin şiirin yeşil atma/çileli ekim günlerini bir daha oku/acının ve gelinciğin kitaplığında/acı, yok hükmündedir/ölümün anayurdu bendedir/solgun idam fermanıdır rûzigâr/bir türkünün derin ağaçlığında/ölüm, yok hükmündedir/kuşlar ahi, gün yörüktür, vakt irişir/haylice sonbahar olur/gizli abdal diliyledir sevda/sevda, yok hükmündedir.*» Kitabın, bunu izleyen ve birinci bölümü oluşturan şiirlerinin çoğunda yinelenmiş dizeler ve ses benzerlikleri, özdeşlikleri görülür. Bu benzerlik ve özdeşlikler bazen uzak dizelerde, bazen de birbirini izleyen dizelerde görülür. Sözgelisi, «Birinci Mehmed» şiirinde «lala» ile biten dizeleri «hâlâ» ile biten dizeler izler. Gene bu şiirde bu seslere benzer «bala», «çağla» sözcüklerini buluruz. Şiirin birinci bölümündeki «yaban çileği» ile üçüncü bölümündeki «kına çiçeği» arasındaki ses benzetimini de belirtmek isteriz. «Folklor»da ise ilk bölümün 8 dizesinde 6 tanesi «u» sesi ile bittiği gibi bu sesin bulunduğu sözcükler de hep «u» ve «o» seslerinden oluşur. Buradaki «u» sesli bitiş ile «u» ve «o» seslerinden oluşan sözcükler sonraki bölümde de aynı düzen içinde verilir.

Toplumcu anlayışın ince bir duyarlılıkla birleşmesinden doğan bu şiirler, şiirimizde özgün, dengeli, özlenen şiirin birer örneği olarak değerlendirilmelidir.

Muzaffer Uyguner

(*Türk Dili dergisi; Haziran 1975; Sayı: 285*)

İÇİNDEKİLER

bedreddin üzerine şiirler:

yok hükmündedir	6
1. bedreddin	8
2. börklüce mustafa	10
3. torlak kemal	12
4. sarı anastas	14
5. koç salih	16
6. musa çelebi	18
7. birinci mehmed	20
8. beyazıd paşa	22
9. mevlânâ hayder	24
10. nâzım hikmet	27

sırası gelince :

düş yola ey yabancı	30
şimdi nedense	33
pir sultan	36
sırası gelince	39
feodal	42
folklor	45
ay doğar	48

dörtlükler :

1.	.....	52
2.	.....	53
3.	.....	54
4.	.....	55
5.	.....	56
6.	.....	57
7.	.....	58
8.	.....	59

bu kitap için yazılanlar :	.....	61
-----------------------------------	-------	----

Fotoğraf: İsa Çelik

Hilmi Yavuz, 1936 yılında İstanbul'da doğdu. Kabataş Erkek Lisesi'ni ve Londra Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. 1955 yılından beri çeşitli dergilerde şiirler, eleştiri ve inceleme yazıları yayınladı. *'Bedreddin Üzerine Şiirler'*, ozanın ikinci kitabıdır. İlk kitabı, 1969 yılında yayınlanmıştır: *'Bakış Kuşu'*. «Hilmi Yavuz bir süredir Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin'i şiirleştiriyor. Bedreddin, Börklüce Mustafa, Tortak Kemal, Çelebi Mehmet sırayla konuşuyorlar bu dizelerde. Nâzım'dan sonra bu konuyu yeniden işlemeye yürek ister. Bir konu bir kişi tarafından işlenmez, özellikle şiir alanında. Ama Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedreddin'in serüvenini anlatan dizelerinden sonra bu konuyu bir kez daha yazmak pek çok kişinin yaşmayacağı tehlikeli bir demedir. Yavuz bu işi yapmıştır. Hem de kendi kişiliğini, yeteneğini göstererek... Bu şiirler topluca okunduğunda Yavuz'un ince duyarlılığıyla toplumcu tutumunun birleşmesinden etkileyici bir güzelliğin ortaya çıktığı görülecektir» (*Oktay Akbal, Cumhuriyet Gazetesi, 4, Şubat. 1974*)